

Χαιρετισμός Δ/ντριας, Δρος Αγαθονίκης Τσιλιπάκου

Μια τέτοια μέρα, στις 20 του Δεκέμβρη, στον ίδιο αυτόν χώρο το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού διοργάνωσε την συμβολική υποδοχή 109 εικόνων και ιερών κειμηλίων της Δημοτικής Πινακοθήκης του Δήμου Θεσσαλονίκης και τίμησε τον Δήμο για την απόφασή του να τα παραχωρήσει με μακροχρόνιο δανεισμό στο μουσείο με σκοπό τη διαφύλαξη, συντήρηση και έκθεσή τους.

Η Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης, η οποία αποτελεί το Τμήμα Πινακοθήκης και Εικαστικών Δραστηριοτήτων της Διεύθυνσης Βιβλιοθηκών και Μουσείων του Δήμου Θεσσαλονίκης, διαθέτει μία πολύ αξιόλογη συλλογή 124 βυζαντινών και μεταβυζαντινών φορητών εικόνων και κειμηλίων, που διαγράφουν διαχρονικά την πορεία της βυζαντινής και μεταβυζαντινής ζωγραφικής και τέχνης από τις αρχές του 14ου ως και τον 20ο αιώνα. Οι 63 εικόνες, προήλθαν από τον κοιμητηριακό ναό του νεκροταφείου της Ευαγγελίστριας, το οποίο ιδρύθηκε το 1875 από το Σωματείο της Φιλοπτώχου Αδελφότητας Ανδρών Θεσσαλονίκης και εντάχθηκαν στη συλλογή της Δημοτικής Πινακοθήκης το 1987. Οι 6 από αυτές, προερχόμενες από τον ίδιο χώρο, φυλάσσονταν από το 1985 έως το 1987, λόγω της ιδιαίτερης αξίας τους, στην τότε 9η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων με σκοπό τη συντήρησή τους. Στη συνέχεια, χάρη στο ενδιαφέρον του τότε Αντιδημάρχου Πολιτισμού, κ. Βασίλη Καλφόπουλου, ξεκίνησε η συντήρηση των αξιολογότερων εικόνων με δαπάνες του Δήμου υπό την εποπτεία της Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, η οποία ανέλαβε και την επιστημονική τους τεκμηρίωση. Μικρό τμήμα της συλλογής των εικόνων εκτέθηκε για πρώτη φορά το 1988, στο πλαίσιο των ΚΓ' (23των) Δημητρίων, στον πρώτο όροφο της Πινακοθήκης, όπου και παρέμεινε έως το 1990.

Το έτος 1992, μετά την ολοκλήρωση της συντήρησης και μελέτης 35 εικόνων διοργανώθηκε περιοδική έκθεση στον χώρο της Ροτόντα, στο πλαίσιο των ΚΖ' (27ων) Δημητρίων. Η έκθεση αυτή συνοδεύτηκε και από την έκδοση επιστημονικού δίγλωσσου καταλόγου (στην ελληνική και αγγλική γλώσσα) με τίτλο *Συλλογή Εικόνων Δημοτικής Πινακοθήκης Θεσσαλονίκης, ΚΖ' Δημήτρια, Ροτόντα 19 Οκτωβρίου – 19 Νοεμβρίου 1992*. Την επιστημονική επεξεργασία του υλικού και τη σύνταξη του καταλόγου είχε η Δρ Αναστασία Τούρτα, σήμερα επίτιμη Διευθύντρια

του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού και μέλος του Δ.Σ. του Ευρωπαϊκού Κέντρου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων, αρχαιολόγος τότε της 9ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, ενώ για το σχεδιασμό της έκθεσης συνεργάστηκαν και η καλλιτέχνης πλαστικών τεχνών Αθανασία Λιμπέρη από την πλευρά της Εφορείας, η ιστορικός της τέχνης Χαρίκλεια Θεοχάρους και η συντηρήτρια Αμαλία Παπαδοπούλου. Στον κατάλογο αυτόν, στους σχετικούς προλόγους των εκπροσώπων των συνεργαζόμενων φορέων, διατυπώθηκε η κοινή ευχή και ο κοινός στόχος οι εικόνες αυτές να βρουν τον φυσικό τους χώρο διαφύλαξης στο υπό ίδρυση Βυζαντινό Μουσείο της Θεσσαλονίκης. Να θυμίσουμε ότι τρία χρόνια πριν, το 1989 είχαν μπει τα θεμέλια του κτιρίου από την αλησμόνητη Μελίνα Μερκούρη. Η αείμνηστη Ευτυχία Κουρκουτίδου – Νικολαΐδου, Προϊσταμένη τότε της Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και πρώτη Διευθύντρια του μετέπειτα Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, από το 1997, αναφέρει σχετικά: «ελπίζουμε ότι σύντομα (οι εικόνες) θα συμπληρώσουν την εικόνα του βυζαντινού πολιτισμού, όπως σχεδιάζεται να παρουσιασθεί μέσα στις αίθουσες του Βυζαντινού Μουσείου της Θεσσαλονίκης». Παράλληλα η τότε Έφορος της Δημοτικής Πινακοθήκης Θεσσαλονίκης Δρ Κάτια Κίλεσσοπούλου, υπεύθυνη της έκθεσης και επιμελήτρια της έκδοσης, γράφει: «η συλλογή μετά τη λήξη των Δημητρίων θα μεταφερθεί για μόνιμη έκθεση στην Πινακοθήκη έως ότου αποκτήσει τη θέση της στο Βυζαντινό Μουσείο της πόλης μας». Στη συνέχεια, όπως εμφανίζεται από την ευχαριστήρια επιστολή της Ευτυχίας Κουρκουτίδου-Νικολαΐδου προς τον τότε Δήμαρχο Κων/νο Κοσμόπουλο (υπ' αρ. 836/28-2-1994 έγγραφο) υπήρξε η πρόθεση - υπόσχεση δωρεάς της Συλλογής εικόνων της Δημοτικής Πινακοθήκης στο νέο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, το 1994, χρονιά ολοκλήρωσής του και πρώτης λειτουργίας του - το κτίριο είχε ήδη παραδοθεί το 1993. Ορισμένες από τις εικόνες της Συλλογής, μετά τη δωρεά τους, θα εντάσσονταν στη μόνιμη έκθεση και σε συγκεκριμένες θεματικές ενότητες, σύμφωνα με το μουσειολογικό πρόγραμμα του νεοσύστατου Μουσείου. Ωστόσο η δωρεά αυτή δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ. Οι εικόνες συνέχισαν να εκτίθενται στο υπερώο της Δημοτικής Πινακοθήκης, χωρίς να περιέλθουν ποτέ στο Βυζαντινό Μουσείο της πόλης που στο μεταξύ είχε ανοίξει τις πύλες του στο κοινό, με το όνομα Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού στις 11 Σεπτεμβρίου του 1994 και στη συνέχεια, μετά την ολοκλήρωση της μόνιμης έκθεσής του, το 2004, γνώρισε τη διεθνή καταξίωση με το Βραβείο Μουσείου της Ευρώπης από το Συμβούλιο της Ευρώπης, το 2005.

Το Σεπτέμβριο του 2014, χρονιά που το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού γιόρταζε

τα είκοσι του χρόνια, δεκατέσσερις (14) εικόνες της Συλλογής της Δημοτικής Πινακοθήκης παραχωρήθηκαν με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου (υπ' αρ. 944 / 15-09-2014) κατόπιν επιλογής από την κα Τούρτα, με δανεισμό διάρκειας 30 ετών, στο Εκκλησιαστικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Το Μουσείο δεν είχε γνώση του γεγονότος.

Τον Μάιο του 2014, με αφορμή τον επετειακό εορτασμό των 20 χρόνων λειτουργίας του, το Μουσείο μας διοργάνωσε μεγάλη αναδρομική έκθεση με τίτλο «Προς το εν Θεσσαλονίκη Βυζαντινόν Μουσείον, Δωρητές και χορηγοί στην ιστορία του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού», αναγνωρίζοντας τη συμβολή των σαράντα και πλέον δωρητών - χορηγών του στη δημιουργία και τον εμπλουτισμό των συλλογών του, πριν ακόμη την ίδρυση του Μουσείου, από το 1958 και στο εξής. Στην έκθεση αυτή υπήρξε για πρώτη φορά εκπροσώπηση όλων ανεξαιρέτως των δωρητών, στους οποίους και απονεμήθηκαν με την ευκαιρία εκείνη τιμητικά αναμνηστικά διπλώματα στην τελετή των εγκαινίων της σε ένδειξη τιμής. Κατά τη διάρκεια των εγκαινίων συζητήσαμε με τον τότε Δήμαρχο, κ. Γιάννη Μπουτάρη, που υπήρξε και ο ίδιος δωρητής του Μουσείου, ότι έφτασε πλέον το πλήρωμα του χρόνου να παραχωρηθεί η Συλλογή βυζαντινών και μεταβυζαντινών εικόνων και κειμηλίων που φιλοξενούνταν στη Δημοτική Πινακοθήκη στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, με τη μορφή χρησιδανείου για 30 χρόνια ώστε να αναδειχθεί με τον καλύτερο τρόπο η συλλογή αυτή βρίσκοντας τον φυσικό της χώρο, καθώς το Μουσείο με τις ποικίλες δράσεις του, την εξωστρέφειά του, την αμφίδρομη σχέση του με το κοινό, αποτελεί υποδειγματικό κέντρο διαφύλαξης, συντήρησης, έρευνας και προβολής του βυζαντινού και μεταβυζαντινού πολιτισμού. Πράγματι μετά και από συνεργασία με την τότε Έφορο της Δημοτικής Πινακοθήκης, κ. Αλεξία Ξαφοπούλου, με σχετική τεκμηριωμένη εισήγησή μας (υπ' αρ. ΥΠΟΠΑΙΘ/ΓΔΑΠΚ/ΜΒΠΘ/173079/102921/4648/25-6-2015 έγγραφό μας) αιτηθήκαμε στον Δήμο την παραχώρηση με μορφή δανεισμού κατά χρήση για 30 έτη των εκατόν εννιά εικόνων και κειμηλίων από τη Συλλογή της Δημοτικής Πινακοθήκης με ανταποδοτικά οφέλη. Με την υπ' αρ. 1669/30-11-2015 απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου ο Δήμος Θεσσαλονίκης αποδέχθηκε το αίτημά μας. Η απόφαση αυτή κοινοποιήθηκε στο Μουσείο μας τον Ιανουάριο του 2016 (υπ' αρ. 22/2567/11-1-2016 έγγραφο του Τμήματος Πινακοθήκης και Εικαστικών Δραστηριοτήτων) και αμέσως διαβιβάστηκε στην αρμόδια Δ/ση του Υπουργείου Πολιτισμού (υπ' αρ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΜΒΠΘ/21796/12333/430/26-1-2016

έγγραφο) προκειμένου να εγκριθεί και να υπογραφεί το σχετικό συμφωνητικό αρμοδίως από την τότε Γενική Διευθύντρια Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, κ. Έλενα Κόρκα. Η έγκριση της παραχώρησης πραγματοποιήθηκε με την υπ' αρ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΜ/ΤΑΜΣ/Φ21-ΜΒΠ/202082/121246/6690/4436/17-6-2016 υπουργική απόφαση, αλλά μόνο για 5 έτη με δυνατότητα όμως συνεχούς ανανέωσης, ενώ το συμφωνητικό υπογράφηκε το Σεπτέμβριο του 2016 και από τις δύο πλευρές. Στις 11 Νοεμβρίου του 2016 (υπ' αρ. 853/11-11-2016 πρωτόκολλο) ολοκληρώθηκε η μεταφορά τους από τον χώρο της Δημοτικής Πινακοθήκης στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού.

Ευχαριστώ όλους όσους συνεργαστήκαμε για το αποτέλεσμα αυτό και ιδιαίτερα τον Δήμαρχο Γιάννη Μπουτάρη, την αντιδήμαρχο Πολιτισμού κ. Έλλη Χρυσίδου, την Έφορο της Πινακοθήκης, κ. Αλεξία Ξαφοπούλου, τις Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού και την τότε Γενική Δ/ντρια κ. Κόρκα.

Με την έκθεση που εγκαινιάζουμε σήμερα υπό τον τίλο «Δύο Συλλογές σμίγουν» το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού έρχεται να πραγματώσει τους σκοπούς του δανεισμού με την προβολή στο ευρύ και ειδικό κοινό της Συλλογής της Δημοτικής Πινακοθήκης Θεσσαλονίκης μετά από τη συντήρηση και μελέτη εικόνων και ιερών κειμηλίων της, αρκετά από τα οποία (23) παρουσιάζονται για πρώτη φορά στο ειδικό και ευρύ κοινό.

Ο τίτλος της έκθεσης «Δύο Συλλογές σμίγουν» δηλώνει την πρόθεση της έκθεσης να συγκροτήσει μian ολότητα που προέκυψε από τη συνδυαστική μελέτη των αντικειμένων δύο Συλλογών: εκείνης της Δημοτικής Πινακοθήκης Θεσσαλονίκης και εκείνης του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού. Η μία Συλλογή λειτουργεί συμπληρωματικά της άλλης καθώς μέσα από τη σύνθεση παρουσιάζονται οι ποικίλες εκφάνσεις της ορθόδοξης χριστιανικής τέχνης στους αιώνες μετά την Άλωση εντασόμενες στα κοινωνικοοικονομικά συμφραζόμενα. Ταυτόχρονα συμπληρώνεται και ο κατάλογος των πονημάτων επώνυμων αλλά και ανώνυμων ζωγράφων και εργαστηρίων, με έμφαση στην επικράτεια του βορειοελλαδικού χώρου που τελούσε υπό οθωμανική κυριαρχία και επίκεντρο την ευρύτερη περιοχή της κεντρικής Μακεδονίας, τη Θεσσαλονίκη και το Άγιον Όρος. Η έκθεση αυτή αποτελεί τη συνέχεια της μόνιμης έκθεσης του Μουσείου, στην αίθουσα 10 με το τίτλο «το Βυζάντιο μετά το Βυζάντιο» όπου εκτίθενται έργα πολιτισμού της μεταβυζαντινής

περιόδου, η οποία θα λέγαμε ότι αποτελεί μια καλή εισαγωγή για τον επισκέπτη της περιοδικής μας έκθεσης.

Αφορμή για τον τίτλο αποτέλεσε η ύπαρξη στις δύο Συλλογές έργων του ίδιου ζωγράφου/εργαστηρίου με κοινό λειτουργικό σκοπό (εικόνες επιστυλίου) όχι όμως αναγκαστικά προερχόμενες από τον ίδιο ναό.

Στην περιοδική έκθεση «Δύο Συλλογές σμίγουν» λοιπόν παρουσιάζονται 129 πολιτιστικά αγαθά, φορητές εικόνες, αντικείμενα ιδιωτικής λατρείας, λειτουργικά σκεύη, άμφια, ιερά κειμήλια από τις Συλλογές της Δημοτικής Πινακοθήκης (50) και του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού (79) που χρονολογούνται από τον 14ο έως και τις αρχές του 20ου αι. **85 από αυτά μάλιστα εκτίθενται για πρώτη φορά μετά τη συντήρηση και επιστημονική τεκμηρίωσή τους στο Μουσείο.**

Η έκθεση διαρθρώνεται σε δύο βασικές ενότητες, την εισαγωγική και την κύρια. Στην εισαγωγική (ισόγειο) μέσα από πέντε υποενότητες παρουσιάζονται συνοπτικά η ταυτότητα των δύο Συλλογών, ο μακροχρόνιος δανεισμός των εικόνων και ιερών κειμηλίων της Συλλογής της Δημοτικής Πινακοθήκης στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού και το σκεπτικό της έκθεσης. Στη συνέχεια γίνεται μνεία στις παλαιότερες εικόνες της Συλλογής της Δημοτικής Πινακοθήκης που είναι και οι αρχαιότερες της έκθεσης αποτελώντας τον συνδετικό κρίκο της ομαλής μετάβασης από τη ζωγραφική της υστεροβυζαντινής περιόδου στη μεταβυζαντινή, στη συντήρηση των εικόνων και τα αποτελέσματα αυτής, στο ρόλο της εικόνας γενικότερα, την τεχνική – τεχνοτροπία και τα εικονογραφικά πρότυπα των ζωγράφων. Η δεύτερη κύρια ενότητα (άνώγειο και όροφος) με τις εννιά υποενότητες πραγματεύεται ζητήματα που αφορούν τη μεταβυζαντινή εκκλησιαστική ορθόδοξη ζωγραφική γενικότερα στην οθωμανοκρατούμενη ελληνική επικράτεια, με έμφαση στη Μακεδονία, τη Θεσσαλονίκη και το Άγιο Όρος και ειδικότερα των εικόνων, τις μετακινήσεις των ζωγράφων, τα δίκτυα επικοινωνίας, συγκεκριμένα εργαστήρια ή οικογενειακά συνεργεία και συντροφιές που δρουν εκείνη την περίοδο και κυρίως στον 17ο έως και τις αρχές του 20ου αι. στις προαναφερόμενες περιοχές ή και με έδρα αυτές, με βάση το υλικό που μας προσφέρουν οι δύο Συλλογές. Παράλληλα σχολιάζονται θέματα που αφορούν τη θεματολογία – εικονογραφία των εικόνων στους αιώνες μετά την Άλωση, τους συμβολισμούς τους, καθώς και ζητήματα σχετικά με τους παραγγελιοδότες και δωρητές των εικόνων. Σε μια υποενότητα

παρουσιάζονται για πρώτη φορά και λειτουργικά βιβλία, άμφια και σκεύη από τις Συλλογές της Δημοτικής Πινακοθήκης (11) και του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού (13).

Η έκθεση επιθυμεί να προβάλλει στο ευρύ και ειδικό κοινό επιλεγμένα και αντιπροσωπευτικά δείγματα ορθόδοξης θρησκευτικής τέχνης των δύο Συλλογών, ως έργα πολιτισμού αλλά παράλληλα και ως έργα πίστης και ευλάβειας με δογματικό περιεχόμενο που υπηρετούν τις ανάγκες της Ορθόδοξης Εκκλησίας, της κοινής και ιδιωτικής λατρείας.

Μέσα από την έκθεση ο επισκέπτης καλείται σε πολλαπλές αναγνώσεις και παροτρύνεται σε προσωπική εμβάθυνση στις θεματικές της έκθεσης με ποικίλες αφορμές. Οι ενότητες συνδέονται μεταξύ τους και αλληλοσυμπληρώνονται με βάση το θέμα, την εικονογραφία, τον ζωγράφο ή εργαστήριο, τον παραγγελιοδότη ή χορηγό, την τεχνική και τεχνοτροπία, τους συμβολισμούς και τα θεολογικά μηνύματα κάθε εικόνας.

Ευχαριστίες οφείλω στην αρχιτέκτονα μηχανικό Αναστασία Καραδημητρίου, για το μουσειογραφικό σχεδιασμό και τις γραφιστικές συνθέσεις, τις αρχαιολόγους Ευαγγελία Αγγέλκου, Ηρώ Κατσαρίδου και Μαρία Πολυχρονάκη, τους συντηρητές αρχαιοτήτων και έργων τέχνης Δήμητρα Λαζίδου, Προϊσταμένη Τμήματος Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης, Δημήτρη Βλάσση, Δήμητρα Δροσάκη, Μαγδαληνή Μουρατίδου, Γιώργο Μπουδαλή.

Βέβαια στη συντήρηση του συνόλου των εκθεμάτων της έκθεσης συνέβαλλαν εκτός από τους προαναφερόμενους και άλλοι συντηρητές που εργάστηκαν κατά διαστήματα στο Μουσείο και αναφέρονται όλοι στο πάνω με τους συντελεστές της έκθεσης.

[Βάιος Γανίτης, Ευρυδίκη - Αναστασία Ζαχαρίου, Δήμητρα Καγιογλίδου, Serra Kanyak, Ηλέκτρα Καραγιαννίδου, Στυλιανός Κεσίδης, Κυριάκος Μαθιός, Μαρία Μιχαηλίδου, Παύλος Μπεϊνάς, Φωτεινή Μπέλτση, Γιώργος Μπουδαλής, Σταματίνα Νέρα, Δημήτρης Νικολής, Αθηνά Ντούση, Αμαλία Παπαδοπούλου, Αναστασία Σιάκκα, Μαρία-Χρυσάνθη Σκουριά, + Κατερίνα Ταλλάρου, Ιωάννα Τζινίκου, Βασιλική Χαρισίου, Μάνια Χρυσικοπούλου]

Ευχαριστώ ιδιαίτερα για την συνεργασία και την τεχνική υποστήριξη τους τεχνίτες μας Γιώργο Αλεξανδρή, Βασίλη Γρατσανλή, Αλέξανδρο Θεμελή, τον ηλεκτρολόγο μας Γιώργο Ζίγκα και βεβαίως το προσωπικό καθαριότητας και το φυλακτικό προσωπικό που όπως πάντα υποστηρίζει το έργο μας. Όλους εσάς για την παρουσία σας και εύχομαι καλά Χριστούγεννα και ένα ειρηνικό και δημιουργικό 2020 με υγεία και αλληλεγγύη.